

Др Илија
ПОПОВИЋ
Др Светислав Љ.
МАРКОВИЋ

ДЕМОГРАФСКИ РАЗВОЈ ОПШТИНЕ ЧАЧАК У ПЕРИОДУ ОД 1948. ДО 2002. ГОДИНЕ

UDK: 314.18 (497.11) „1948/2002” (047.31)

АПСТРАКТ: На основу пописа становништва и истраживања аутора приказани су проблеми демографског развоја чачанске општине у последње четири деценије XX века и на почетку новог миленијума. Дато је кретање броја становника и домаћинства у 58 насеља општине Чачак у периоду од 1948. до 2002. године. Потом је приказано природно кретање становништва чачанске општине кроз наталитет, морталитет и сам природни прираштај, који је у последњих деценију и по негативан. У кратким цртама су објашњена миграциона кретања становништва општине Чачак. На крају су анализирани полно-старосна, етничка, образовна и економска структура становништва.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: општина Чачак, становништво, демографске промене, природни прираштај, миграциона кретања, структуре становништва

Проблем популационе динамике је значајан предмет проучавања географије, демографије и економских наука. Резултати оваквих истраживања налазе примену у: просторном (урбанистичком) планирању, управљању људским ресурсима (радном снагом), рационализацији мреже социјалних установа (школство, здравство...).

У актуелном демографском развоју изражени су процеси: депопулација (опadaње броја становништва), деаграризација (опadaње броја становништва које се бави пољопривредом), сенилизација (старење) становништва.

Општина Чачак се налази у средишњем делу централне Србије, у Моравичком округу. Окружена је општинама: Горњи Милановац (са севера), Пожега (са запада, Златиборски округ), Лучани (са југозапада), Краљево (са југоистока, Рашки округ) и Кнић (са истока, Шумадијски округ). Иначе, у састав Моравичког округа, поред Чачка и суседних општина Горњи Милановац и Лучани, улази и Ивањица. Чачак је најразвијенија општина Моравичког округа и представља регионални центар са функцијама које задовољавају потребе суседних општина (школство, здравство, информисање, спорт, унутрашњи послови...) (Карта 1).

Чачак има веома повољан саобраћајни положај, јер се ту секу две значајне друмске саобраћајнице: Ибарска магистрала (која од Београда, преко Краљева и Приштине, води ка Скопљу) и пут за Црногорско приморје и Босну и

Херцеговину. Због тога је Прељина значајно друмско раскршће у нашој држави. Кроз Чачак пролази и железничка саобраћајница, која је у Пожеги повезана са барском, у Сталаћу са нишком, а у Краљеву са ибарском.

Чачанска општина је ограничена координатама 43°44'00" и 44°00'30" северне географске ширине, као и 20°07'15" и 20°38'30" источне географске дужине. Налази се на надморској висини од 204 m (ушће Бресничке реке у Западну Мораву) до 985 m (планина Овчар). Смештена је, највећим делом, у западном Поморављу, које чини спону између Шумадије, на северу, и унутрашњих Динарида, на југу.¹

Површина општине Чачак је 636 km² и, по простору који заузима, спада у групу осредњих општина у Србији. Међутим, по броју становника чачанска општина са 117.072 житеља заузима 12. место у Републици. Већи број становника имају општине: Београд (1.576.124), Нови Сад (299.294), Ниш (235.159), Крагујевац (175.802), Лесковац (156.252), Суботица (148.401), Зрењанин (132.051), Крушевац (131.368), Панчево (127.162), Шабац (122.893) и Краљево (121.707)². Сам град Чачак има 73.217 становника и девети је српски град по броју грађана. Већим бројем житеља могу се похвалити само Београд (1.281.801), Нови Сад (191.405), Ниш (173.724), Земун (168.171), Крагујевац (146.373), Суботица (99.961), Зрењанин (79.773) и Панчево (77.087). Општину Чачак сачињава 58 насеља, од којих је само Чачак градско (Карта 2).

Бројно кретање становништва и домаћинства по насељима

Кретање броја становника

Данашње становништво чачанске општине је староседелачко и досељеничко. Готово 50% садашњег становништва досељено је после Другог светског рата. Доминантни правци досељавања полазе са црногорских брда и површи, из Херцеговине и старе Рашке, као и моравичког и драгачевског краја.

Кретање броја становника по годинама пописа на територији општине Чачак најлакше је приказати табеларно (табела 1). У овој табели приказано је бројно кретање становништва општине по насељима у периоду од 1948-2002. године, затим су дате промене у броју становника за насеља општине Чачак, а према пописима из 1948, 1953, 1961, 1971, 1981, 1991. и 2002. године, као и индекс промена броја становника за исти период (табеле 2 и 3).

- 1 Илија В. Поповић: *Општина Чачак – географска проучавања*, Чачак, 1996, стр. 7.
- 2 Подаци су према последњем попису становништва из 2002. године. Овим пописом нису обухваћена насеља на Косову и Метохији, па нису ни рангирана. Наравно, од Чачка су бројније и неке београдске општине (Вождовац, Земун, Звездара, Нови Београд, Палилула и Чукарица).

Извори података за ове табеле су пописи становништва из 1948, 1953, 1961, 1971, 1981, 1991. и 2002. године.

Анализирајући податке дате у табелама 1, 2 и 3, можемо извести следеће закључке:

Попис из 1953. указује на увећање броја становника општине за 5.451 у односу на 1948. годину (индекс 107,79). Истовремено, град има раст популације за 5.062 становника (индекс 138,98). Компарирајући пописе из 1948. и 1953. године, уочава се да је само седам насеља са растом становништва (више од 110,1 индексних поена): Бељина, Врнчани, Доња Горевница, Међувршје, Овчар Бања, Трбушани и Чачак. Занимљиво је да после Чачка (138,98) највећи пораст имају Овчар Бања (130,27) и Врнчани (129,17), насеља прилично удаљена од општинског центра. Стагнацију броја становника (100,1-110,0 индексних поена) бележи 26 насеља, а 25 насеља су исказала смањење броја становника (мање од 100 индексних поена). Највеће опадање популације, у овом периоду, бележе Рошци (80,44) и Катрга (87,25).

Број становника чачанске општине у периоду од 1953-1961. године повећан је за 9.921 (индекс 113,16), док град има раст популације од 9.593 становника (индекс 153,15). У истом периоду (1953-1961) уочава се да је 12 насеља са растом становништва, а највећи су исказали Бељина (170,33) и Чачак. Стагнацију броја становника има 10 насеља, а 36 насеља су исказала смањење броја становника (највише Међувршје - 57,68 и Придворица - 69,70).

На основу пописа из 1971, уочава се увећање броја становника општине за 12.435 у односу на 1961. годину (индекс 114,57), а сам град има раст популације за 10.602 становника (индекс 138,35). Поредиши пописе из 1961. и 1971. године, уочава се да је девет насеља са растом становништва (највише Бељина - 244,87 и Атеница - 166,87). Стагнацију броја становника бележи 11 насеља, а 38 су исказала смањење броја становника (највеће Овчар Бања - 61,61 и Бањица - 74,10).

Према попису из 1981, евидентирано је повећање популације чачанске општине за 13.029 становника у односу на 1971 (индекс 113,33). Међутим, док град има раст броја становника за 24.014 (индекс 162,79), дотле сеоско подручје има 10.985 становника мање (индекс 81,55). Повећање броја становника у Чачку скоро за један град (већи од Горњег Милановца), може се објаснити и чињеницом да је, поред природног прираштаја и усељавања, дошло и до померања границе зоне града. У састав града, по ГУП-у Чачак, ушли су и делови приградских насеља Атеница, Бељина, Јездина, Коњевићи, Кулиновци, Лозница, Љубић, Парменац, Придворица и Трбушани. У том периоду (1971-1981) уочава се да је само шест насеља са растом становништва (највише Чачак и Прељинска Балуга), док стагнацију бележи 10 насеља. Чак 42 насеља су исказала смањење броја становника, а најдрастичнији примери су Љубић (2,66) и Кулиновци (32,45). Наравно, разлог је губитак територије, што је посебно дошло до изражаја у Љубићу.

Табела 1. Становништво општине Чачак по насељима 1948-2002.

Рбр	Насеље	1948.	1953.	1961.	1971.	1981.	1991.	2002.
1.	Атеница	1.276	1.251	1.446	2.413	993	691	619
2.	Балуга (П)	324	325	344	361	443	440	434
3.	Балуга (З)	512	542	649	697	732	782	733
4.	Бањица	1.046	1.025	888	658	562	489	400
5.	Бељина	214	246	419	1.026	950	1.075	1.117
6.	Бечаљ	1.655	1.631	1.591	1.404	1.237	1.155	1.044
7.	Брезовице	305	334	310	258	233	180	141
8.	Бресница	2.731	2.672	2.546	2.299	2.055	1.772	1.466
9.	Вапа	578	610	644	600	683	721	691
10.	Видова	280	284	271	249	217	190	156
11.	Вилуша	1.053	1.050	982	896	936	936	924
12.	Вранићи	575	538	513	544	522	506	515
13.	Врчани	545	704	616	523	448	368	279
14.	Вујетинци	745	734	667	615	549	524	452
15.	Горичани	907	980	974	970	928	879	780
16.	Горња Горевница	2.366	2.346	2.163	1.848	1.708	1.616	1.399
17.	Горња Тречча	961	928	809	702	737	641	618
18.	Доња Горевница	975	1.145	1.194	983	981	934	904
19.	Доња Тречча	1.607	1.613	1.515	1.247	1.167	1.128	1.018
20.	Жаочани	409	403	402	389	407	398	391
21.	Заблаће	1.010	1.037	1.052	1.081	1.251	1.276	1.226
22.	Јанчићи	567	529	460	400	317	237	204
23.	Језевица	1.373	1.436	1.382	1.479	1.432	1.388	1.330
24.	Јездина	721	730	680	733	311	295	267
25.	Катрга	1.725	1.505	1.401	1.282	1.185	1.075	1.042
26.	Качулице	953	972	917	837	780	713	609
27.	Коњевићи	953	963	1.253	1.485	702	823	788
28.	Кукићи	480	514	614	641	673	654	574
29.	Кулиновци	467	459	638	1.051	341	399	413
30.	Липница	908	904	844	799	747	706	621
31.	Лозница	875	869	848	1.079	365	412	401
32.	Љубић	1.419	1.520	2.145	3.497	93	80	61
33.	Међувршје	231	293	169	130	126	122	82
34.	Милићевици	1.606	1.677	1.608	1.425	1.262	1.062	944
35.	Микокови	1.533	1.568	1.465	1.352	1.350	1.231	1.063
36.	Мојсиње	933	947	946	891	897	877	869
37.	Мрчајевци	2.777	2.858	2.941	3.092	2.968	2.711	2.676
38.	Мршинци	1.034	1.085	1.229	1.347	1.392	1.342	1.359
39.	Овчар Бања	185	241	310	191	203	184	168
40.	Остра	2.002	2.036	1.901	1.666	1.524	1.242	1.091
41.	Паковраће	476	475	450	421	464	459	483
42.	Парменац	409	428	548	638	239	223	240
43.	Петница	441	427	421	368	303	279	241
44.	Прельина	1.476	1.575	1.634	1.753	1.606	1.744	1.801
45.	Премећа	712	720	659	547	475	360	320
46.	Придворица	481	495	345	328	140	243	208
47.	Пријевор	1.526	1.500	1.537	1.522	1.563	1.537	1.576
48.	Прислоница	2.297	2.183	2.038	1.809	1.735	1.637	1.591
49.	Рајац	1.057	979	897	695	574	427	355
50.	Ракова	977	978	908	876	889	832	778
51.	Рибаге	435	429	356	329	282	246	230
52.	Рошци	1.452	1.168	1.066	859	687	587	489
53.	Слагина	800	761	774	812	783	689	629
54.	Соколићи	420	415	369	328	279	242	182
55.	Станчићи	293	311	323	300	297	324	348
56.	Трбушани	1.232	1.364	1.851	3.033	1.690	1.789	1.830
57.	Трнава	1.678	1.655	1.773	1.770	2.130	2.461	2.685
58.	Чачак	12.987	18.049	27.642	38.244	62.258	70.475	73.217
УКУПНО:		69.965	75.416	85.337	97.772	110.801	116.808	117.072
Град:		12.987	18.049	27.642	38.244	62.258	70.475	73.217
Село:		56.978	57.367	57.695	59.528	48.543	46.333	43.855

ДЕМОГРАФСКИ РАЗВОЈ ОПШТИНЕ ЧАЧАК У ПЕРИОДУ ОД 1948. ДО 2002. ГОДИНЕ

Табела 2. Промене броја становника општине Чачак по насељима 1948-2002.

Р.б.	Насеље	1948/1953.	1953/1961.	1961/1971.	1971/1981.	1981/1991.	1991/2002.	1948/2002.
1.	Атеница	- 25	+ 195	+ 967	- 1.420	- 302	- 72	- 657
2.	Балуга (П)	+ 1	+ 19	+ 17	+ 82	- 3	- 6	+ 110
3.	Балуга (З)	+ 30	+ 107	+ 48	+ 35	+ 50	- 49	+ 221
4.	Бањица	- 21	- 137	- 230	- 96	- 73	- 89	- 646
5.	Бељина	+ 32	+ 173	+ 607	- 76	+ 125	+ 42	+ 903
6.	Бечаљ	- 24	- 40	- 187	- 167	- 82	- 111	- 611
7.	Брезовице	+ 29	- 24	- 52	- 25	- 53	- 39	- 164
8.	Бресица	- 59	- 126	- 247	- 244	- 283	- 306	- 1.265
9.	Вапа	+ 32	+ 34	- 44	+ 83	+ 38	- 30	+ 113
10.	Видова	+ 4	- 13	- 22	- 32	- 27	- 34	- 124
11.	Виљуша	- 3	- 68	- 86	+ 40	0	- 12	- 129
12.	Вранићи	- 37	- 25	+ 31	- 22	- 16	+ 9	- 60
13.	Врчани	+ 159	- 88	- 93	- 75	- 80	- 89	- 266
14.	Вујетинци	- 11	- 67	- 52	- 66	- 25	- 72	- 293
15.	Горчани	+ 73	- 6	- 4	- 42	- 49	- 99	- 127
16.	Г. Горевница	- 20	- 183	- 315	- 140	- 92	- 217	- 967
17.	Г. Трпча	- 33	- 119	- 107	+ 35	- 96	- 23	- 343
18.	Д. Горевница	+ 170	+ 49	- 211	- 2	- 47	- 30	- 71
19.	Д. Трпча	+ 6	- 98	- 268	- 80	- 39	- 110	- 589
20.	Жаочани	- 6	- 1	- 13	+ 18	- 9	- 7	- 18
21.	Заблаће	+ 27	+ 15	+ 29	+ 170	+ 25	- 50	+ 216
22.	Јанчићи	- 38	- 69	- 60	- 83	- 80	- 33	- 363
23.	Јежевица	+ 63	- 54	+ 97	- 47	- 44	- 58	- 43
24.	Јездина	+ 9	- 50	+ 53	- 422	- 16	- 28	- 454
25.	Катрга	- 220	- 104	- 119	- 97	- 110	- 33	- 683
26.	Качулице	+ 19	- 55	- 80	- 57	- 67	- 104	- 344
27.	Кољевићи	+ 10	+ 290	+ 232	- 783	+ 121	- 35	- 165
28.	Кукићи	+ 34	+ 100	+ 27	+ 32	- 19	- 80	+ 94
29.	Кулинови	- 8	+ 179	+ 413	- 710	+ 58	+ 14	- 54
30.	Липница	- 4	- 60	- 45	- 52	- 41	- 85	- 287
31.	Лозница	- 6	- 21	+ 231	- 714	+ 47	- 11	- 474
32.	Љубић	+ 101	+ 625	+ 1.352	- 3.404	- 13	- 19	- 1.358
33.	Међувршје	62	- 124	- 39	- 4	- 4	- 40	- 149
34.	Милићевци	+ 71	- 69	- 183	- 163	- 200	- 118	- 662
35.	Миоковци	+ 35	- 103	- 113	- 2	- 119	- 168	- 470
36.	Мојсиње	+ 14	- 1	- 55	+ 6	- 20	- 8	- 64
37.	Мрчајевци	+ 81	+ 83	+ 151	- 124	- 257	- 35	- 101
38.	Мршинци	+ 51	+ 144	+ 118	+ 45	- 50	+ 17	+ 325
39.	Овчар Баља	+ 56	+ 69	- 119	+ 12	- 19	- 16	- 17
40.	Остра	+ 34	- 135	- 235	- 142	- 282	- 151	- 911
41.	Паковраће	- 1	- 25	- 29	+ 43	- 5	+ 24	+ 7
42.	Парменац	+ 19	+ 120	+ 90	- 399	- 16	+ 17	- 169
43.	Петница	- 14	- 6	- 53	- 65	- 24	- 38	- 200
44.	Прељина	+ 99	+ 59	+ 119	- 147	+ 138	+ 57	+ 325
45.	Премећа	+ 8	- 61	- 112	- 72	- 115	- 40	- 392
46.	Придворица	+ 14	- 150	- 17	- 188	+ 103	- 35	- 273
47.	Пријево	- 26	+ 37	- 15	+ 41	- 26	+ 39	+ 50
48.	Прислонца	- 114	- 145	- 229	- 74	- 98	- 46	- 706
49.	Рајац	- 78	- 82	- 202	- 121	- 147	- 72	- 702
50.	Ракова	+ 1	- 70	- 32	+ 13	- 57	- 54	- 199
51.	Рибаге	- 6	- 73	- 27	- 47	- 36	- 16	- 205
52.	Рошци	- 284	- 102	- 207	- 172	- 100	- 98	- 963
53.	Слатина	- 39	+ 13	+ 38	- 29	- 94	- 60	- 171
54.	Соколићи	- 5	- 46	- 41	- 49	- 37	- 60	- 238
55.	Станчићи	+ 18	+ 12	- 23	- 3	+ 27	+ 24	+ 55
56.	Трбушани	+ 132	+ 487	+ 1.182	- 1.343	+ 99	+ 41	+ 598
57.	Трнава	- 23	+ 118	- 3	+ 360	+ 331	+ 224	+ 1.007
58.	Чачак	+ 5.062	+ 9.593	+ 10.602	+ 24.014	+ 8.217	+ 2.742	+ 60.230
УКУПНО:		+ 5.451	+ 9.921	+ 12.435	+ 13.029	+ 6.007	+ 264	+ 47.107
Град:		+ 5.062	+ 9.593	+ 10.602	+ 24.014	+ 8.217	+ 2.742	+ 60.230
Село:		+ 389	+ 328	+ 1.833	- 10.985	- 2.210	- 2.478	- 13.123

Табела 3. Индекс промене броја становника општине Чачак по насељима 1948-2002.

Р.б.	Насеље	1948/1953.	1953/1961.	1961/1971.	1971/1981.	1981/1991.	1991/2002.	1948/2002.
1.	Атеница	98,04	115,59	166,87	41,15	69,59	89,58	48,51
2.	Балуга (П)	100,31	105,85	104,94	122,71	99,32	98,64	133,95
3.	Балуга (З)	105,86	119,74	107,40	105,02	106,83	93,73	143,16
4.	Бањица	97,99	86,63	74,10	85,41	87,01	81,79	38,24
5.	Бељина	114,95	170,33	244,87	92,59	113,16	103,91	521,96
6.	Бечањ	98,55	97,55	88,25	88,11	93,37	90,39	63,08
7.	Брезовице	109,51	92,81	83,23	90,31	77,25	78,33	46,23
8.	Бресница	97,84	95,28	90,30	89,39	86,23	82,73	53,68
9.	Вала	105,54	105,57	93,17	113,83	105,56	95,84	119,55
10.	Видова	101,43	95,42	91,88	87,15	87,56	82,10	55,71
11.	Вилуша	99,72	93,52	91,24	104,46	100,00	98,72	87,75
12.	Вранићи	93,57	95,35	106,02	95,96	96,93	101,78	89,56
13.	Врчани	129,17	87,50	84,90	85,66	82,14	75,81	51,19
14.	Вујетинци	98,52	90,87	92,20	89,27	95,45	86,26	60,67
15.	Горичани	108,05	99,39	99,59	95,67	94,72	88,74	86,00
16.	Г. Горевница	99,15	92,20	85,44	92,42	94,61	86,57	59,13
17.	Г. Трепча	96,57	87,18	86,77	104,99	86,97	96,41	64,31
18.	Д. Горевница	117,44	104,28	82,33	99,80	95,21	96,79	92,72
19.	Д. Трепча	100,37	93,92	82,31	93,58	96,66	90,25	63,35
20.	Жаочани	98,53	99,75	96,77	104,63	97,79	98,24	95,60
21.	Заблаће	102,67	101,45	102,76	115,73	101,99	96,08	121,38
22.	Јанчићи	93,30	86,96	86,96	79,25	74,76	86,07	35,98
23.	Јежевица	104,59	96,24	107,02	96,82	96,93	95,82	96,87
24.	Јездина	101,25	93,15	107,79	42,43	94,85	90,51	37,03
25.	Катрга	87,25	93,09	91,51	92,43	90,72	96,93	60,40
26.	Качулице	101,99	94,34	91,28	93,19	91,41	85,41	63,90
27.	Коњевићи	101,05	130,11	118,52	47,27	117,24	95,75	82,68
28.	Кукићи	107,08	119,46	104,40	104,99	97,18	87,77	119,58
29.	Кулиновци	98,29	139,00	164,73	32,45	117,01	103,51	88,44
30.	Липница	99,56	93,36	94,67	93,49	94,51	87,96	68,39
31.	Лозница	99,31	97,58	127,24	33,83	112,88	97,33	45,83
32.	Љубић	107,12	141,12	163,03	2,66	86,02	76,25	4,30
33.	Међувршје	126,84	57,68	76,92	96,92	96,82	67,21	35,50
34.	Милићевци	104,42	95,89	88,62	88,56	84,15	88,88	58,78
35.	Миоковци	102,28	93,43	92,29	99,85	91,18	86,35	69,34
36.	Мојсиње	101,50	99,89	94,19	100,67	97,77	99,08	93,14
37.	Мрчајевци	102,92	102,90	105,13	95,99	91,34	98,71	96,36
38.	Мршинци	104,93	113,27	109,60	103,34	96,41	101,27	131,43
39.	Овчар Бања	130,27	128,63	61,61	106,28	90,64	91,31	90,81
40.	Остра	101,70	93,37	87,64	91,48	81,49	87,84	54,49
41.	Паковраће	99,79	94,74	93,56	110,21	98,92	105,23	101,47
42.	Парменац	104,65	128,04	116,42	37,46	93,30	107,62	58,68
43.	Петница	96,83	98,59	87,41	82,34	92,08	86,38	54,65
44.	Прељина	106,71	103,75	107,28	91,61	108,59	103,27	122,02
45.	Премећа	101,12	91,53	83,00	86,84	75,79	88,88	44,94
46.	Придворица	102,91	69,70	95,07	42,68	173,57	85,59	43,24
47.	Пријевор	98,30	102,47	99,02	102,69	98,34	102,54	103,27
48.	Прислоница	95,04	93,36	88,76	95,91	94,35	97,19	69,26
49.	Рајац	92,62	91,62	77,48	82,59	74,39	83,14	33,58
50.	Ракова	100,10	92,84	96,48	101,48	93,59	93,51	79,63
51.	Рибаге	98,62	82,98	92,42	85,71	87,23	93,49	52,87
52.	Рошци	80,44	91,27	80,58	79,98	85,44	83,30	33,68
53.	Слагина	95,12	101,71	104,91	96,43	87,99	91,29	78,62
54.	Соколићи	98,81	88,92	88,89	85,06	86,74	75,21	43,33
55.	Станчићи	106,14	103,86	92,88	99,00	109,09	107,41	118,77
56.	Трбушани	110,71	135,70	163,86	55,72	105,86	102,29	148,54
57.	Трнава	98,63	107,13	99,83	120,34	115,54	109,10	160,01
58.	Чачак	138,98	153,15	138,35	162,79	113,20	103,89	563,77
	УКУПНО:	107,79	113,16	114,57	113,33	105,42	100,23	167,33
	Град:	138,98	153,15	138,35	162,79	113,20	103,89	563,77
	Село:	100,68	100,57	103,18	81,55	95,45	94,65	76,97

Попис из 1991. указује на увећање броја становника општине за 6.007 у односу на 1981. годину (индекс 105,42). Истовремено, град има раст популације за 8.217 становника (индекс 113,20), док је настављен тренд опадања броја становника на сеоском подручју (индекс 95,45). На основу поређења пописа из 1981. и 1991. године, уочава се да је само седам насеља са растом становништва (највише Придворица – 173,57, Коњевићи – 117,24 и Кулиновци – 117,01). Шест насеља бележи стагнацију, а осталих 45 су исказали смањење броја становника (највише Атеница – 69,59 и Рајац – 74,39).³

Последњи попис (2002) указује на благи раст укупног становништва општине (264 становника, индекс 100,23) и нешто већи града (2.742, индекс 103,89). На овакво стање утицао је негативан природни прираштај становништва и смањено усељавање, због проблема у привреди општине и немогућности запошљавања. Од 1991. до 2002. године раст становништва нема ниједно насеље чачанске општине, док је индекс стагнације имало 12 насеља. Опадање броја становника бележи 46 насеља (од којих се истичу Међувршје – 67,21 и Соколићи – 75,21).

За последњих пет и по деценија (1948-2002) чачанска општина је увећала број становника за 47.107 (индекс 167,33), док је град Чачак имао знатно веће повећање популације: 60.230 (индекс 563,77). Истовремено, депопулација је захватила сеоска насеља, па је за 13.123 смањен број њихових становника (индекс 76,97). Када се упореде пописи из 1948. и 2002. године, лако је запазити да је 12 насеља чачанске општине исказало раст становништва: Балуга (П), Балуга (З), Бељина, Вапа, Заблаће, Кукићи, Мршинци, Прељина, Станчићи, Трбушани, Трнава и Чачак. После Чачка, највећи пораст су имали Бељина (индекс 521,96) и Трнава (160,01). Истовремено, само два насеља бележе стагнацију броја становника: Паковраће и Пријевор. Остала 44 насеља су исказала смањење броја становника. Најизраженију депопулацију у овом периоду има Љубић (индекс 4,30, из напред наведених разлога), а затим села која су знатно удаљена од Чачка: Рајац (33,58), Рошци (33,68), Међувршје (35,50) и Јанчићи (35,98).

У апсолутним износима, после Чачка, највише се повећао број становника у Трнави (за 1.007) и Бељини (903). Истовремено, највеће смањење становништва бележе Љубић (1.358), Бресница (1.265) и Горња Горевница (967). Занимљиво је да су 1948. године, после Чачка, највише становника имали Мрчајевци (2.777) и Бресница (2.731), а након 54 године, Чачак је и даље најбројнији, али се на друго место попела Трнава (2.685), док су Мрчајевци трећи (2.676). После Другог светског рата, најмање становника имала је Бељина (214), па Међувршје (231), док су на почетку трећег миленијума најслабије насељени Љубић (61), Међувршје (82) и Брезовице (141). У целом периоду најмање промена у броју становника има Паковраће.

Анализирајући промене у броју становника из пописа у попис (од 1948. до 2002), можемо запазити да једино Чачак има стални раст, док перманентно опадање популације има 13 насеља: Бечањ, Бресница, Вујетинци, Горња Горе-

3 | Поповић В. Илија: Општина Чачак, "Литопапир", Чачак, 1996, стр. 48-51.

вница, Јанчићи, Катрга, Липница, Петница, Прислоница, Рајац, Риђаге, Рошци и Соколићи. Код осталих насеља било је периода повећања, стагнације и смањења броја становника.

Кретање броја домаћинстава

Кретање броја домаћинстава у насељима чачанске општине приказано је у табелама 4 и 5, а на основу пописа становништва од 1948. до 2002. године.

Број домаћинстава на сеоском подручју од 1948. до 1953. године има незнатно опадање у пет насеља. У Риђагама за пет година није било промена броја домаћинстава. Највећи раст имају Бресница (141), Доња Горевница (59) и Врнчани (56).

Од 1953. до 1961. године повећање броја домаћинстава је изразито у Љубићу (239), Трбушанима (174) и Мрчајевцима (132). Без промене у броју домаћинстава су Соколићи. Смањење броја домаћинстава забележено је у осам насеља, а најизразитије је у Међувршју (-52) и Придворици (-43).

У периоду 1961-1971. приградска насеља имају највећи раст: Љубић (414), Трбушани (383), Атеница (309), Бељина (188) и Кулиновци (132). Опадање броја домаћинстава има 17 насеља, а највеће је забележено у Доњој Горевници (-51), Овчар Бањи (-42) и Рошцима (-25). И у овом периоду једно насеље није мењало број домаћинстава – Придворица.

И у периоду од 1971. до 1981. године приградска насеља имају највећи пораст броја домаћинстава. Љубић (383), Атеница (330) и Трбушани (310) су насеља са највећим растом броја домаћинстава. Смањење броја домаћинстава евидентирано је у 13 насеља и креће се од два до 30 (Бресница). Поново је једно насеље задржало исти број домаћинстава – Горичани.

У међупописном периоду 1981-1991. увећање броја домаћинстава има 20 насеља, од којих се издвајају Чачак (7.112) и Трнава (128). Исти број домаћинстава задржали су Прељинска Балуга, Бељина, Горња Трпача и Миоковци. Смањење броја домаћинстава забележено је у чак 34 насеља.

Последњи међупописни период (1991-2002) показује да је у 25 насеља повећан број домаћинстава, а највише у Чачку (2.366), Трнави (93) и Мршинцима (50). Само су Риђаге задржале исти број домаћинстава. Остала 32 насеља бележе смањење броја домаћинстава, а најизраженије је у Милићевцима (-76), Рошцима (-58) и Миоковцима (-50).

Стални раст броја домаћинстава из пописа у попис (од 1948. до 2002) имају Балуга (Заблаћка), Вапа, Виљуша, Кукићи, Паковраће, Пријевор, Ракова, Трнава и Чачак. Повећање броја домаћинстава у периоду 1948-2002. бележи 42 насеља. Највећи раст после Чачка (21.065) има Трнава (533). Смањење броја домаћинстава има 16 насеља чачанске општине, а најизразитије је у Љубићу (-266), чији велики део атара је припојен граду.

ДЕМОГРАФСКИ РАЗВОЈ ОПШТИНЕ ЧАЧАК У ПЕРИОДУ ОД 1948. ДО 2002. ГОДИНЕ

Табела 4. Број домаћинстава у општини Чачак по насељима 1948–2002.

Рбр	Насеље	1948.	1953.	1961.	1971.	1981.	1991.	2002.
1.	Атеница	260	259	368	677	1.007	220	217
2.	Балуга (II)	56	63	86	69	116	116	117
3.	Балуга (З)	90	105	149	173	197	211	217
4.	Бањича	199	208	204	177	182	158	160
5.	Бељина	45	58	119	307	372	372	369
6.	Бечаљ	319	333	370	364	344	319	330
7.	Брезовице	49	51	52	57	61	57	53
8.	Бреница	555	696	665	652	622	578	540
9.	Вапа	108	121	144	158	185	187	201
10.	Видова	46	49	56	62	64	65	53
11.	Виљуша	198	204	230	244	289	294	295
12.	Вранићи	107	111	128	140	145	142	141
13.	Врчани	77	133	132	134	118	105	89
14.	Вујетинци	133	142	150	158	142	137	128
15.	Горичани	184	199	253	266	266	267	250
16.	Горња Горевница	442	476	503	499	509	496	450
17.	Горња Трегча	162	163	178	179	224	224	228
18.	Доња Горевница	212	271	354	303	307	284	288
19.	Доња Трегча	306	341	368	347	354	352	328
20.	Жаочани	86	91	99	105	118	122	116
21.	Заблаће	199	227	267	292	351	375	392
22.	Јанчићи	107	110	109	106	92	75	67
23.	Јежевица	275	297	355	419	428	426	433
24.	Јездина	130	150	167	203	272	103	99
25.	Катгра	344	313	343	358	341	322	323
26.	Качулице	180	195	216	222	232	230	198
27.	Кољевићи	187	190	292	380	519	234	246
28.	Кукићи	105	118	158	169	179	189	204
29.	Кулиновици	90	99	161	293	419	117	128
30.	Липница	180	186	207	222	219	218	202
31.	Лозница	161	180	219	308	451	155	143
32.	Љубић	288	314	553	967	1.350	27	22
33.	Међуршје	70	99	47	38	32	38	34
34.	Милићевци	305	331	375	374	366	371	295
35.	Милокови	309	306	358	339	371	371	321
36.	Мојсиње	221	219	249	258	262	284	277
37.	Мрчајевци	639	681	813	914	915	864	870
38.	Мршинци	201	226	313	378	396	395	445
39.	Овчар Бања	48	81	102	60	76	69	65
40.	Остра	386	408	451	447	426	381	349
41.	Паковраће	83	90	105	112	126	139	169
42.	Парменац	69	80	139	175	222	76	84
43.	Петница	74	79	93	83	87	83	78
44.	Прељина	307	345	419	486	558	518	522
45.	Премећа	137	143	147	138	128	110	108
46.	Придворица	85	127	84	84	97	80	91
47.	Пријевор	304	331	367	398	440	446	465
48.	Прислоница	395	425	465	487	496	488	498
49.	Рајац	169	196	205	189	194	166	135
50.	Ракова	157	167	188	201	223	225	234
51.	Риђаге	77	77	81	82	80	84	84
52.	Рошци	255	232	226	201	196	221	163
53.	Слатина	181	188	222	229	238	221	215
54.	Соколићи	74	81	81	82	85	90	68
55.	Станчићи	58	61	60	72	80	90	89
56.	Трбушани	272	296	470	853	1.163	511	547
57.	Трнава	334	351	444	498	646	774	867
58.	Чачак	4.239	5.371	9.078	12.393	15.826	22.938	25.304
УКУПНО:		15.329	17.444	23.237	28.581	34.204	37.224	39.404
Град:		4.239	5.371	9.078	12.393	15.826	22.938	25.304
Село:		11.090	12.073	14.159	16.188	18.378	14.286	14.100

Табела 5. Промене броја домаћинстава у општини Чачак по насељима 1948–2002.

Р.б.	Насеље	1948/1953.	1953/1961.	1961/1971.	1971/1981.	1981/1991.	1991/2002.	1948/2002.
1.	Атеница	- 1	+ 109	+ 309	+ 330	- 787	- 3	- 43
2.	Балуга (II)	+ 7	+ 23	- 17	+ 47	0	+ 1	+ 61
3.	Балуга (3)	+ 15	+ 44	+ 24	+ 24	+ 14	+ 6	+ 127
4.	Бањица	+ 9	- 4	- 27	+ 5	- 24	+ 2	- 39
5.	Бељина	+ 13	+ 61	+ 188	+ 65	0	- 3	+ 324
6.	Бечањ	+ 14	+ 37	- 6	- 20	- 11	- 3	+ 11
7.	Брезовице	+ 2	+ 1	+ 5	+ 4	- 4	- 4	+ 4
8.	Бресница	+ 141	- 31	- 13	- 30	- 44	- 38	- 15
9.	Вапа	+ 13	+ 23	+ 14	+ 27	+ 2	+ 14	+ 93
10.	Видова	+ 3	+ 7	+ 6	+ 2	+ 1	- 12	+ 7
11.	Видуша	+ 6	+ 26	+ 14	+ 45	+ 5	+ 1	+ 97
12.	Вранићи	+ 4	+ 17	+ 12	+ 5	- 3	- 1	+ 34
13.	Врњчани	+ 56	- 1	+ 2	- 16	- 13	- 16	+ 12
14.	Вујетинци	+ 9	+ 8	+ 8	- 16	- 5	- 9	- 5
15.	Горичани	+ 15	+ 54	+ 13	0	+ 1	- 17	+ 66
16.	Г. Горевница	+ 34	+ 27	- 4	+ 10	- 13	- 46	+ 8
17.	Г. Тречча	+ 1	+ 15	+ 1	+ 45	0	+ 4	+ 66
18.	Д. Горевница	+ 59	+ 83	- 51	+ 4	- 23	+ 4	+ 76
19.	Д. Тречча	+ 35	+ 27	- 21	+ 7	- 2	- 24	+ 22
20.	Жаочани	+ 5	+ 8	+ 6	+ 13	+ 4	- 6	+ 30
21.	Заблаће	+ 28	+ 40	+ 25	+ 59	+ 24	+ 17	+ 193
22.	Јанчићи	+ 3	- 1	- 3	- 14	- 17	- 8	- 40
23.	Јежевица	+ 22	+ 58	+ 64	+ 9	- 2	+ 7	+ 158
24.	Јездина	+ 20	+ 17	+ 36	+ 69	- 169	- 4	- 31
25.	Катрга	- 31	+ 30	+ 15	- 17	- 19	+ 1	- 21
26.	Качулице	+ 15	+ 21	+ 6	+ 10	- 2	- 32	+ 18
27.	Коњевћи	+ 3	+ 102	+ 88	+ 139	- 285	+ 12	+ 59
28.	Кукићи	+ 13	+ 40	+ 11	+ 10	+ 10	+ 15	+ 99
29.	Кулиновици	+ 9	+ 62	+ 132	+ 126	- 302	+ 11	+ 38
30.	Липница	+ 6	+ 21	+ 15	- 3	- 1	- 16	+ 22
31.	Лозница	+ 19	+ 39	+ 89	+ 143	- 296	- 12	- 18
32.	Љубић	+ 26	+ 239	+ 414	+ 383	- 1.323	- 5	- 266
33.	Међувршје	+ 29	- 52	- 9	- 6	+ 6	- 4	- 36
34.	Милићевици	+ 26	+ 44	- 1	- 8	+ 5	- 76	- 10
35.	Миковци	- 3	+ 52	- 19	+ 32	0	- 50	+ 12
36.	Мојсиње	- 2	+ 30	+ 9	+ 4	+ 22	- 7	+ 56
37.	Мрчајевци	+ 42	+ 132	+ 101	+ 1	- 51	+ 6	+ 231
38.	Мршинци	+ 25	+ 87	+ 65	+ 18	- 1	+ 50	+ 244
39.	Овчар Бања	+ 33	+ 21	- 42	+ 16	- 7	- 4	+ 17
40.	Остра	+ 22	+ 43	- 4	- 21	- 45	- 32	- 37
41.	Паковраће	+ 7	+ 15	+ 7	+ 14	+ 13	+ 30	+ 86
42.	Парменац	+ 11	+ 59	+ 36	+ 47	- 146	+ 8	+ 15
43.	Петница	+ 5	+ 14	- 10	+ 4	- 4	- 5	+ 4
44.	Прељина	+ 38	+ 74	+ 67	+ 72	- 40	+ 4	+ 215
45.	Премећа	+ 6	+ 4	- 9	- 10	- 18	- 2	- 29
46.	Придворица	+ 42	- 43	0	+ 13	- 17	+ 11	+ 6
47.	Пријевор	+ 27	+ 36	+ 31	+ 42	+ 6	+ 19	+ 161
48.	Прислонница	+ 30	+ 40	+ 22	+ 9	- 8	+ 10	+ 103
49.	Рајац	+ 27	+ 9	- 16	+ 5	- 28	- 31	- 34
50.	Ракова	+ 10	+ 21	+ 13	+ 22	+ 2	+ 9	+ 77
51.	Рибаге	0	+ 4	+ 1	- 2	+ 4	0	+ 7
52.	Рошци	- 23	- 6	- 25	- 5	+ 25	- 58	- 92
53.	Слатина	+ 7	+ 34	+ 7	+ 9	- 17	- 6	+ 34
54.	Соколићи	+ 7	0	+ 1	+ 3	+ 5	- 22	- 6
55.	Станчићи	+ 3	- 1	+ 12	+ 8	+ 10	- 1	+ 31
56.	Трбушани	+ 24	+ 174	+ 383	+ 310	- 652	+ 36	+ 275
57.	Трнава	+ 17	+ 93	+ 54	+ 148	+ 128	+ 93	+ 533
58.	Чачак	+ 1.132	+ 3.707	+ 3.315	+ 3.433	+ 7.112	+ 2.366	+ 21.065
УКУПНО:		+ 2.115	+ 5.793	+ 5.344	+ 5.623	+ 3.020	+ 2.180	+ 24.075
Град:		+ 1.132	+ 3.707	+ 3.315	+ 3.433	+ 7.112	+ 2.366	+ 21.065
Село:		+ 983	+ 2.086	+ 2.029	+ 2.190	- 4.092	- 186	+ 3.010

Смањење броја домаћинстава на селу условили су: депопулација, деаграризација и индустријализација. Резултат деловања ових процеса одразио се на повећање броја домаћинстава у Чачку.

Природно кретање становништва

Природно или биолошко кретање становништва манифестује се преко стопа наталитета (броја рођених), морталитета (броја умрлих), природног прираштаја (разлике између наталитета и морталитета) и у непосредној је зависности од стопа нупцијалитета (стопа склапања бракова), диворцијалитета (стопа развода бракова), фертилитета (стопа плодности), маскулинитета (бројчани однос мушког и женског становништва), смртности одојчади и других фактора. Природно кретање становништва зависи од комплекса фактора који посредно и непосредно делују на бројчано повећање одређене популације. Као факторе од изузетне важности за биолошко кретање становништва потребно је посебно истаћи: друштвено-економске, просветне, здравствене услове, старосну и полну структуру становништва, структуре делатности, обичаје, религијска схватања, ратове и друге.

Параметри природног кретања становништва чачанске општине у периоду од 1961. до 2004. године приказани су у табели 6.

Негативна вредност природног прираштаја започиње од 1992. и задржава тај тренд све до 2004. године. У 1998. години исказане су највеће вредности морталитета (1.484) и негативне стопе прираштаја -461 становник. Апсолутни минимум наталитета исказан је у 1999. години (979) са негативном стопом прираштаја -397 становника (Табела 6).⁴

У периоду од 1981. до 1990. године смањен је природни прираштај на 3.634, док је усељених 8.417 становника. Од 1991. до 2002. године природни прираштај има негативну вредност -2.408 становника, док је у истом периоду усељено 11.582 становника (Сл. 1).

Последње деценије прошлог века повећан је број усељених лица, што се може тумачити усељавањем прогнаних лица - избеглица из бивших република СФРЈ, због ратних сукоба на овим просторима.

На биолошку репродукцију становништва утицало је више фактора, међу којима треба истаћи: опадање броја склопљених бракова, отварање нових радних места, остајање већ запослених без радног места, стамбене проблеме и друго. Посебно је алармантно стање на сеоском подручју, где је увелико завладала депопулација.

Табела 6. Природно кретање становништва на територији општине Чачак⁴

Година	Број стан-овника	Рођени						Умрли				Природни прираштај	
		Живорођени		Мртворођени		Уз струч. помоћ		Укупно		Одојчад		Број	Стопа
		Број	Стопа ⁵	Број	Стопа	Број	Стопа	Број	Стопа	Број	Стопа		
1961.	85.337	1.406	16,47					623	7,30			783	9,17
1962.	87.000	1.388	15,95					642	7,38			746	8,57
1963.	88.000	1.373	15,60					629	7,14			744	8,45
1964.	89.000	1.301	14,62					671	7,54			630	7,08
1965.	90.000	1.283	14,25					648	7,20			635	7,05
1966.	91.000	1.275	14,01					640	7,03			635	6,98
1967.	92.000	1.243	13,51					709	7,70			534	5,80
1968.	93.000	1.178	12,66					751	8,07			427	4,59
1969.	94.000	1.240	13,19					822	8,74			418	4,44
1970.	95.000	1.262	13,28					806	8,48			456	4,80
1971.	97.772	1.303	13,32					783	8,01			520	5,32
1972.	99.000	1.382	13,96					830	8,38			552	5,57
1973.	100.000	1.429	14,29					840	8,40			589	5,89
1974.	102.000	1.450	14,21					767	7,52			683	6,69
1975.	103.000	1.439	13,97					867	8,41			572	5,55
1976.	105.000	1.589	15,13					822	7,83			767	7,30
1977.	106.000	1.612	15,21					914	8,62			698	6,58
1978.	107.000	1.597	14,92					867	8,10			730	6,82
1979.	108.000	1.563	14,47					941	8,71			622	5,76
1980.	109.000	1.550	14,22					962	8,82			588	5,39
1981.	110.801	1.573	14,19					976	8,80			597	5,39
1982.	112.000	1.573	14,04					976	8,71			597	5,33
1983.	113.000	1.634	14,46					1.147	10,15			487	4,31
1984.	114.000	1.653	14,50					1.049	9,20			604	5,30
1985.	115.000	1.599	13,90	4	2,50	1.598	99,30	963	8,30	25	15,60	636	5,53
1986.	116.000	1.495	12,89	/	/	1.491	99,70	1.013	8,73	19	12,70	482	4,16
1987.	117.000	1.458	12,46	5	3,40	1.448	99,30	1.058	9,04	14	9,60	400	3,12
1988.	118.000	1.458	12,35	7	4,80	1.460	99,80	1.051	8,91	2	1,40	407	3,45
1989.	119.000	1.288	10,82	2	1,60	1.286	99,70	1.092	9,18	11	8,50	196	1,65
1990.	120.000	1.296	10,80	2	1,50	1.297	99,90	1.007	8,39	6	4,60	289	2,41
1991.	116.808	1.152	9,86	4	3,50	1.155	99,90	1.036	8,87	11	9,50	116	0,99
1992.	116.800	1.173	10,04	4	3,40	1.174	99,70	1.232	10,55	12	10,23	-59	-0,50
1993.	116.900	1.250	10,69	14	11,20	1.264	100,00	1.255	10,75	14	11,20	-5	-0,04
1994.	117.000	1.214	10,39	6	4,90	1.219	99,92	1.203	10,29	3	2,48	11	0,10
1995.	117.000	1.150	9,82	9	7,82	1.157	99,82	1.245	10,64	2	1,74	-95	-0,81
1996.	117.000	1.156	9,88	6	5,19	1.160	99,83	1.262	10,78	1	0,86	-106	-0,91
1997.	117.000	1.102	9,41	3	2,72	1.105	100,00	1.224	10,46	1	0,90	-122	-1,04
1998.	117.000	1.023	8,74	2	1,96	1.021	99,80	1.484	12,68	8	7,82	-461	-3,94
1999.	117.000	979	8,40	6	6,10	983	99,80	1.376	11,80	1	1,00	-397	-3,40
2000.	117.000	1.030	8,80	/	/	1.030	100,00	1.376	11,80	/	/	-346	-3,00
2001.	117.000	1.100	9,40	2	1,80	1.101	99,90	1.286	11,00	2	1,80	-186	-1,60
2002.	116.000	1.158	10,00	6	5,20	1.157	99,90	1.372	11,80	8	6,90	-214	-1,80
2003.	117.072	1.156	9,87	1	0,86	1.157	100,00	1.480	12,60	9	6,08	-324	-2,76
2004.	117.072	1.164	9,90	2	1,70	1.166	100,00	1.520	13,00	7	4,60	-356	-3,00

4 Према подацима Завода за заштиту здравља Чачак и књизи Илија В. Поповић: *Општина Чачак – географска проучавања*, Чачак, 1996.

5 Стопе наталитета, морталитета и природног прираштаја се односе на 1.000 становника и изражавају се у промилима (‰‰).

Савремена миграциона кретања

Миграциона кретања, нарочито после 1945. године, била су јако изражена, а насељавање територије општине Чачак вршено је становништвом из пасивних крајева ближе и даље околине (пре свега из Србије, али и из других република претходне СФРЈ).

Према попису становништва из 2002. године, од укупног броја становника општине, од рођења станује у истом месту 59.828 или 51,10%. Из исте општине је 19.119 или 16,33%. Досељено је из друге општине исте републике 27.888 или 23,82%, друге републике 3.446 или 2,94%, из бивших република СФРЈ 6.088 или 5,20%, осталих земаља 452 или 0,39% и непознатог порекла 251 или 0,21%.

Ако се посматра интензитет миграција-имиграција, онда је стање следеће: пре и током 1940. усељено је 789 или 0,67%, од 1941. до 1945. усељено је 606 или 0,52%, јер су ово ратне године.

Периоди већег усељавања становништва у општину Чачак започињу од 1946. до 1960. године, када се нагло развија привредни живот. Тада је усељено 10.382 или 8,87% становника. Од 1961. до 1970. године уселило се 11.153 или 9,53%, да би се у наредној деценији (1971-1980) уселило 10.778 или 9,21%, а од 1981. до 1990. године 8.417 или 7,19% становника.

Највећи број усељеника бележи период од 1991. до 2002. године. Ово је период распада СФРЈ, ратних сукоба на просторима где су вековима живели Срби, па је и ова општина примила велики број избеглих и прогнаних лица. Евидентирано је 11.582 или 9,89% усељених лица. Непознатог порекла је 3.537 или 3,02%.

Територијално, имигранти су са ширег подручја Србије, Црне Горе и бивших република Хрватске и Босне и Херцеговине, ређе из Македоније. Због повољног саобраћајно-географског положаја општине Чачак, развијености привредних и ванпривредних функција, а посебно због експанзије приватног предузетништва, Чачак и његова околина биће и даље привлачни за усељавање.

Наравно, у овом периоду било је и исељавања становништва са територије општине Чачак. Она су била углавном усмерена ка већим индустријским центрима, где се одлазило ради школовања и запошљавања.

Масовно је и напуштање руралног простора и концентрација становништва у урбаној средини, односно у Чачку. У сеоским насељима миграциона кретања према граду доводе до: опадања броја становника - депопулације, повећаног старења сеоског становништва, нарушавања полно-старосне структуре, већег исељавања становника женског пола (удајом).

Дневне миграције на простору општине условљене су просторном покретљивошћу становништва са сеоског у градско подручје. Оне се испољавају у више облика, али су најизразитије дневне миграције радника, студената, ђака и осталих путника (пре свих, продаваца пољопривредних производа).

Број радника који свакодневно путују од куће на посао обрнуто је пропорционалан удаљености села од града и у зависности је од организованости

превоза. Концентрација индустрије у Чачку условила је веће запошљавање са сеоског простора, док се знатно мањи број радника запошљавао у суседним урбаним центрима општине Чачак.

Повремене миграције представљају померања сезонске радне снаге, углавном неквалификоване, за којом се осећа потреба у одређеним периодима године, за обављање одређених послова у грађевинарству, пољопривреди и другде.

Кретање броја ових радника и њихово порекло тешко је одредити, јер су то послови бербе јагода, малина и шљива, копање канала за постављање подземних каблова, цевовода и слично. У чачанском крају све више је оваквих сезонаца из Румуније и Бугарске, који обављају комплетне пољопривредне радове у селима општине.

Посебну категорију ових кретања чине „викендаши”, који долазе у ове крајеве ради одмора, разоноде и опоравка. У својим викенд кућама проводе одређено време лети, а неки и зими, у зависности од опремљености објеката. Локације ових насеља су на атрактивним местима планинских предела Јелице, Овчара, Каблара, Вујна и у Овчар Бањи (Овчарско-кабларској клисури) и Горњој Трепчи. Викенд куће се обично подижу на својим или наслеђеним имањима, односно купљеним плацевима.

У сезонске мигранте спадају и туристи, посетиоци бањских и климатских места у општини Чачак. Развојем сеоског туризма у неким селима (Прислоница, Жежевица) омогућено је одмарање туриста из урбаних средина. Културно-просветне, спортске и друге манифестације у току године окупе већи број посетилаца („Дисово пролеће”, Меморијал „Надежда Петровић”, Сабор фрулаша у Прислоници, „Купусијада” у Мрчајевцима, Сабор трубача у Гучи...).

Структуре становништва

Полно-старосна структура

Полно-старосна структура становништва зависи од природног и механичког кретања становништва и условљава развој друштвене поделе рада. Полна структура показује бројчани однос мушког и женског становништва. Уколико је разлика велика у корист једне или друге стране, може доћи до битних квалитативних промена у репродукцији и старосној структури становништва. Неуједначена полна структура неповољно утиче на склапање бракова и на природни прираштај. Старосна структура показује потенцијалну виталност и биодинамику становништва неког подручја. На основу старосне структуре становништво се дели на:

- младо – до 19 година,
- зрело – од 20 до 59 година и
- старо – преко 60 година.

У старосној структури сваке средине огледа се демографска и друштвено-привредна прошлост и назире будућност.

Старосна структура становништва општине Чачак, по великим старосним групама од 1961. до 2002. године, дата је у табели 7. Број становника у старосној доби до 19 година је у благом порасту 1971. године, док се смањује у 1981. години, да би се повећао у 1991, а смањено у 2002. години. Међутим, иако се повећава укупан број становника, смањује се процентуално учешће ове категорије, почев од 1961. године, са 33,60% на 22,07% у 2002. години.

Табела 7. Старосна структура становништва општине Чачак⁶

Године	1961.	%	1971.	%	1981.	%	1991.	%	2002.	%
0-19	28.676	33,60	30.501	31,20	29.445	26,60	30.131	25,95	25.832	22,07
20-39	32.069	37,58	31.543	32,26	33.980	30,70	33.985	29,27	30.456	26,01
40-59	16.509	19,35	23.523	24,06	33.563	30,33	31.308	26,96	33.556	28,66
60 и више	7.985	9,36	11.729	11,99	13.258	11,96	20.261	17,45	26.657	22,77
непознато	98	0,11	480	0,49	430	0,39	432	0,37	571	0,49
Укупно:	85.337	100,00	97.772	100,00	110.676	100,00	116.117	100,00	117.072	100,00

Број становника у старосној групи од 20 до 39 година указује на смањење процентуалног учешћа ове категорије у односу на укупно становништво. У 1961. оно је чинило 37,58%, док је 2002. години износило 26,01% укупног становништва.

Број становника у групи од 40 до 59 година (попис из 1971) указује на раст, а наредни пописи на пад броја становника, али је у наредна три пописа било више становника у овој старосној групи него у групи до 19 година.

Категорија старог становништва, преко 60 година, бележи раст са 9,36% (1961) на 22,77% у 2002. години

Према попису из 1971. године, 48.188 становника мушког пола представљало је 49,29% укупног становништва општине. Град Чачак је имао 18.663 или 48,80% становника мушког пола. Разлика је незнатна у оба случаја.

Међутим, ако се посматра однос становништва мушког и женског пола по насељима у општини, у десет насеља је незнатан вишак мушког становништва и креће се у распону од 50% до 51,0%. То су насеља: Вранићи, Горња Горевница, Доња Трпача, Жаочани, Жевица, Јездина, Коњевићи, Овчар Бања и Остра. У пет насеља (Вујетинци, Качулице, Миоковци, Петница и Придворица) однос броја становника мушког и женског пола је подједнак (50,0%). У групу насеља са преко 51,0% учешћа мушког становништва спадају Балуга (П), Бељина, Брезовице, Видова, Јанчићи, Лозница и Премећа, укупно седам насеља.

Године 1981. уочљиве су веома мале разлике у укупном износу мушког и женског становништва. Учешће мушког становништва у општини је 49,23%, а у граду: 48,62%. Насеља са подједнаким учешћем мушког и женског становништва су Остра и Премећа. Са незнатним вишком мушког пола (50-51,0%) је седам насеља: Бељина, Горња Горевница, Доња Трпача, Качулице, Мршинци, Пријевор и Рошци. Насеља са преко 51,0% учешћа мушког становништва су: Балуга (П),

⁶ | Попис становништва, домаћинства и станова 2002, СТАНОВНИШТВО, Републички завод за статистику, Београд, 2003.

Бечањ (највише у општини 54,97%), Брезовице, Видова, Жежевица, Лозница, Придворица и Станчићи. Укупно у овој групи је осам насеља.

Према попису из 1991. године, учешће мушког становништва у општини износи 49,11%, што, у односу на претходни период, указује на тенденцију смањења, док град, у истом периоду, бележи незнатан раст: 48,91%. Код овог пописа и даље су два насеља, Врнчани и Међувршје, са истим процентом учешћа мушког и женског становништва. Групу насеља са 50-51,0% учешћа мушког становништва чини 13 насеља: Балуга (П), Бањица, Доња Трепча, Заблаће, Жежевица, Лозница, Мојсиње, Мршинци, Остра, Петница, Придворица, Пријевор и Трнава. Групу насеља са више од 51,0% учешћа мушког становништва сачињавају: Брезовице, Видова, Горња Трепча, Жаочани, Јездина, Качулице, Паковраће и Станчићи.⁷

Попис из 2002. године показује да учешће мушког становништва у општини износи 48,60%, које показује даљу тенденцију смањења, док град, у истом периоду, има 44,05% мушкараца и сигнализира знатно смањење. И код овог пописа два насеља, Бељина и Овчар Бања, имају исти проценат учешћа мушког и женског становништва. Групу насеља са 50-51,0% учешћа мушког становништва чини осам насеља: Балуга (З), Бечањ, Видова, Липница, Парменац, Рајац, Слатина и Трнава. Групу насеља са више од 51,0% учешћа мушког становништва чини 12 насеља: Балуга (П), Брезовице, Врнчани, Вујетинци, Заблаће, Јездина, Лозница, Премећа, Придворица, Пријевор, Прислоница и Соколићи.

Може се закључити да се вишак мушког становништва појављује у насељима са повољнијим положајем у односу на град и у насељима која су удаљенија од града. У попису из 2002. године, приметно је смањење броја насеља у којима је више мушког становништва, за четири у односу на претходне (Слика 2).

На територији општине, па и града Чачка, има више становништва женског него мушког пола. На другој страни, велики број младића на сеоском простору је неожењен због „мањка” девојака, које радије одлазе у град, него што склапају брак и остају да живе на селу.

Ради илустративности, приказана је полно-старосна пирамида за чачанску општину, град Чачак и сеоска насеља: Трбушане (у близини града) и Брезовице (знатно удаљено од Чачка), а на основу података из последњег пописа становништва.⁸

Са слике 2 види се да општина Чачак има звонаст облик, односно, регресивни тип полно-старосне пирамиде. Пирамида је најшира у области зрелог становништва (највише у области 45-49 година), а сужава се ка дну. Пирамида је „назубљена” у делу у коме је представљено становништво старо 55-59 година, које је рођено за време Другог светског рата. Непосредно испод ове деформације полно-старосне пирамиде налазе се знатно дужи хистограми (стубићи), којима је представљено становништво рођено у такозваном

7 Илија В. Поповић: *Општина Чачак – географска проучавања*, Чачак, 1996, стр. 55.

8 Илија В. Поповић, Светислав Љ. Марковић: *Чачак и његово уже гравитационо подручје* (рукопис).

послератном (компензационом) периоду. Склапање бракова и рађање деце, које је одлагано за време рата, у овом периоду је рехабилитовано и тада се читава највећи послератни број становника.

Негативни природни прираштај у последњих деценију и по јасно се сагледава са полно-старосне пирамиде, кроз њено сужавање у последња три „стубића” (Сл.3).

Сличности полно-старосних структура града Чачка и приградског насеља Трбушани са истоименим дијаграмом за општину Чачак су очигледне. Коментари који су дати за општину важе и за град Чачак и многа приградска насеља.

Неупоредиво гора ситуација је код полно-старосних структура за насеља која су у дубокој демографској старости. Као пример насеља чија је будућност неизвесна, дата је полно-старосна пирамида села Брезовице, које се налази на обронцима Јелице.

Са приказаних дијаграма јасно се уочава да су жене дуговечније. До 60 година старости број жена и мушкараца је приближно једнак, али после тога доминирају жене (Сл. 4, 5).

Овде треба истаћи да је 2002. године у граду Чачку живело 62,54% становништва чачанске општине, док је само 37,46% сеоског становништва. Процент градског становништва је знатно већи него у Државној заједници Србија и Црна Гора, где је тај однос 52%:48% у корист житеља градова.

Етничка структура становништва

Општина Чачак је, у етничком погледу, хомогено подручје. Апсолутну већину становништва чачанске општине представљају Срби, којих има 114.208 (или 97,5%). После Срба највише има Црногораца (563), Рома (383) и Југословена (299). Осталих народа је знатно мање, а то су: Македонци (127), Хрвати (109), Муслимани (53), Руси (22), Словенци (20), Мађари (14), Горанци (12), Бошњаци (11), Украјинци (10), Албанци и Бугари (по девет), Румуни (шест), Чеси (пет), Немци (четири), Буњевци и Русини (по три) и Словаци (два).

У погледу вероисповести доминирају православци, којих има 113.902. Као атеисти изјаснило се 225 становника чачанске општине. Других вероисповести је изузетно мало: католика - 139, муслимана - 59, протестаната - 33 и прооријенталних култова - четири.

Образовна структура

Показатељи образовне структуре становништва су: неписменост и учешће становништва различитих нивоа образовања (непотпуна основна школа, основна школа, средња, виша и висока стручна спрема) у укупној популацији.

На основу показатеља може се закључити да се смањује број неписменог становништва, како у укупном броју, тако и у односу на пол. Обавезно основно

образовање и омогућавање да одрасла лица заврше основну школу допринели су да се број неписмених код женског пола смањило за 1,81 пут за 20 година: са 11.167 (1961) на 6.149 (1981). Ово је омогућило да се у категорији старости од 20 до 34 године смањи неписменост за 15,2 пута (са 2.068 на 136), што је утицало на смањење неписмених у следећој категорији, од 35 до 64 године, за 2,91 пут (са 8.269 на 2.870). Насупрот овоме, у старосној групи изнад 65 година повећава се број неписмених лица, што је последица старења становништва из претходних старосних група.

Без школске спреме 1961. године било је 23.431 или 33,67% становника, да би се њихов број постепено смањивао на 10.449 или 11,79% у 1981. до 4.116 или 4,14% становника у 2002. години. Смањује се и број лица са четири разреда основне школе, што је последица обавезног основног образовања. И код осталих категорија образовања побољшава се образовна структура становништва.

Према попису из 2002. године, становништва старијег од 15 година има 99.333 од чега је 51.560 женског пола или 51,90%. Без школске спреме је 4.116 или 4,14%, с тим што је 3.370 или 3,39% женског становништва (81,88% становника без стручне спреме). Неписменог становништва је било 1.940 или 1,95%, где доминира женска популација са 1.746 или 1,76% (90,00% неписменог становништва). Од укупног броја неписменог становништва, њих 1.737 (87,2%) има више од 60 година, а од тога 89,9% су жене. До четири разреда основне школе има 2.311 становника, од чега је 1.876 жена (81,18%), а од четири до седам разреда основне школе има 12.177 житеља чачанске општине, од којих су 7.020 жена (57,65%). Основно образовање има 22.856 становника, од којих је 12.690 жена (55,52%). Средње образовање поседује 46.547 становника чачанске општине, од којих је 21.187 жена (45,52%). Више образовање је стекло 4.448 житеља општине Чачак, од чега је 2.096 жена (47,12%). Високом стручном спремом може да се подичи 5.908 Чачана, од чега је 2.872 жена (48,61%).

На основу изнетих статистичких података може се закључити:

- Мушкарци у просеку представљају образованију групу становништва.
- Разлике у нивоу образовања повећавају се са померањем ка врху полно-старосне пирамиде, јер су, раније, жене које су настављале школовање после основне школе биле реткост (ово се посебно односи на сеоске средине).
- Код млађих генерација ове разлике између мушкараца и жена се смањују, а код најмлађих генерација потпуно ишчежавају. Разлози леже у обавезном образовању целокупног становништва, убрзаном процесу урбанизације и укупном културном напретку.
- Разлике у нивоу образовања су још увек изражене на релацији село-град, што је нарочито уочљиво код брдско-планинских насеља, саобраћајно лоше повезаних са градом, где доминира старо становништво, ван репродуктивног периода.

Највише становника чачанске општине за матерњи језик има српски (116.129), а далеко затим следе: ромски (98), македонски (95), хрватски (64), албански (12), мађарски (11), словеначки и румунски (по шест), бугарски (пет) и босански (четири).

Економска структура

Становништво се, према активности, сврстава у три групе: активно, издржавано и лица са личним приходима. Активно становништво представља онај део популације који својим радом остварује приходе. Лица са личним приходима нису у радном односу, али имају редовна месечна примања (пензионери, стипендисти, инвалиди...). Под издржаваним лицима се подразумевају особе које немају своје приходе (деца, ученици, студенти, домаћице, стара и болесна лица).

Године 1961. од укупног броја становника (85.337) категорију активног чинило је 39.609 или 46,41% особа. Категорију издржаваног становништва чинило је 43.706 или 51,52%, док је лица са личним примањима било 2.022 или 2,37%, што даје реалну слику општине, у којој је 58,12% активног пољопривредног становништва. Код издржаваног становништва 51,39% чинило је непољопривредно становништво.

Према следећем попису, 1971. године, категорија активног становништва се повећала на 47.187 или 48,26%, али је смањено учешће пољопривредног становништва на 22.146 или 46,93%, а повећао се удео непољопривредног становништва на 25.041 или 53,07%. У категорији издржаваног становништва било је 46.367 или 47,42%, при чему је дошло до смањења броја непољопривредног становништва на 15.572 или 33,97%, а повећан удео непољопривредног на 30.615 или 66,03%. Повећао се и број лица са личним примањима на 3.149 или 3,22%. Овај попис обухватио је нову категорију становништва, лица на привременом раду у иностранству, а њих је било 1.069 или 1,09%.

Године 1981. број укупног пољопривредног становништва био је 24.088 или 21,76%, док је непољопривредног становништва било 88.588 или 78,24%. У категорији активног становништва налазило се 53.078 или 47,96% житеља чачанске општине, где је број пољопривредног становништва био 14.032 или 26,44%, а непољопривредног 39.046 или 73,56%. Категорију издржаваног становништва чинило је 48.237, где је 10.056 или 20,85% пољопривредно, а 38.181 или 79,15% је непољопривредно становништво. Категорију лица са личним примањима чинило је 7.853 или 7,08%. Лица на привременом раду у иностранству је 1.526 или 1,38%.

Према попису из 1991. године, број укупног пољопривредног становништва смањен је на 18.338 или 15,70%, док се непољопривредно становништво повећало на 98.470 или 84,30%. Категорија активног становништва се повећала на 58.282 или 49,90%, где је број пољопривредног становништва смањен на 13.196 или 11,30%, док се непољопривредно становништво повећало на 45.086 или 38,60%. Категорију издржаваног становништва чинило је 43.070 или 36,87%, где је пољопривредно 5.192 или 4,44%, а непољопривредно становништво 37.878 или 32,43%. У овој категорији дошло је до смањења укупног, пољопривредног и непољопривредног становништва у односу на претходни попис. Повећао се

број лица са личним примањима на 13.926 или 11,92% у односу на претходни попис становништва.

Попис у 2002. години бележи смањење броја пољопривредног становништва на 11.345 или 9,69%, док непољопривредно има раст на 105.727 или 90,37%. Смањује се број активног становништва на 55.678 или 47,56%, где пољопривредно становништво учествује са 7.362 или 6,29%, а непољопривредно бележи раст на 48.316 или 41,27%. Смањује се број издржаваног становништва на 38.275 или 32,69%, где пољопривредно становништво учествује са 3.983 или 3,40%, а непољопривредног је 34.232 или 29,29%. Повећање броја лица са личним примањима на 22.943 или 15,60% може се тумачити повећањем броја лица која су у међувремену отишла у пензију или примања остварују радом у својим фирмама.

Напуштање пољопривреде од стране пољопривредног становништва, коме је она до тада била једина радна активност, и прелазак у непољопривредне делатности је деаграризација у ширем смислу.⁹

*
* * *

Чачанска општина са 117.072 становника заузима 636 km² површине и има густину насељености од преко 184 st/km², што је знатно више од просека државе (103 st/km²). Женска популација чини 51,4% становништва. Процес депопулације је захватио сеоска насеља општине Чачак, узрокујући знатно старење овог становништва. Миграциона кретања село-град су довела до интензивирања процеса деаграризације. Последњих 13 година стопа природног прираштаја је негативна.

Иspoљени проблеми демографског развоја општине Чачак последица су економских, социјалних, културних и историјских околности, присутних на овој територији. Познато је да је економска развијеност неког подручја значајан фактор демографског развоја. Међутим, становништво, његова величина, структура и тенденције у развоју битно одређују правац и интензитет друштвено-економског развоја.

Недовољно обнављање становништва општине Чачак основни је проблем демографског развоја, који се одражава на све остале појаве и процесе у друштву. Депопулација, као израз сталног опадања наталитета и сталног исељавања становништва сеоских насеља, представља проблем који ће у будућности и даље утицати на демографски развој општине. Ово је дуготрајан процес, који се не може краткорочно решавати, већ захтева студиозан приступ.

Као резултат недовољног биолошког обнављања становништва у општини Чачак јавља се све изразитији процес демографског старења становништва. Већина насеља је у фази “најдубље демографске старости”.

9 | Илија В. Поповић, Марковић Љ. Светислав: Чачак и његово уже гравитационо подручје (рукопис).

Док сеоска насеља имају проблем са насељавањем становништва, Чачак, као општински центар, брину сасвим други проблеми у области демографског развоја. У првом реду, то је велики прилив становништва за које треба обезбедити оптималне услове за живот, као што су: школовање, здравствена заштита, запослење, станова, забава, рекреација и остало. Ако се усељавање и даље настави, а сада је преко 62% становништва општине сконцентрисано у граду, то ће стварати огромне проблеме Чачку као општинском центру.

Насеља: Атеница, Бељина, Јездина, Коњевићи, Кулиновци, Лозница, Љубић, Парменац, Придворица и Трбушани, по ГУП-у Чачак, имају исказано смањење броја становника као резултат ширења градске зоне на њихове атаре.

Demographic Development of Municipality Cacak in the Period from 1948 to 2002

Cacak municipality has 117.072 inhabitants and it occupies an area of 636 km² and density of population is above 184 inhabitants per square kilometer, which is much higher than the country's average (103 inhabitants per square kilometer). Women's population makes 51, 4 % out of the whole population. Process of depopulation has started in villages in the municipality Cacak, causing significant aging of this population. Migrations village-town has intensified the process of agrarian reform. In the last 13 years the rate of live births has been negative.

The above exposed demographic problems in development of Cacak municipality are consequence of economic, social, cultural and historical circumstances on this territory. It is well known that economic development of one region is a significant factor of demographic development. However, population, its size, structure and tendencies in development influence significantly the direction and intensity of socio-economic development.

Insufficient reproduction of the population in Cacak municipality is a main problem of demographic development which reflects all other events and processes in the society. Depopulation as a consequence of a constant decrease of birthrate and constant immigration of the population from villages present problems which influence future demographic development of the municipality. This is a long-term process, which cannot be solved in a short-term way, but it demands a thorough approach.

As a result of insufficient biological population reproduction in Cacak municipality there is a more noticeable process of population aging. Most settlements are in the phase of 'deepest demographic age'.

While villages have the problem of population immigration, Cacak, as a municipal centre has completely different problems in the field of demographic development. Firstly, it is a great flow of inhabitants who should get optimal conditions for life, such as: schooling, health care, employment, flats, entertainment, recreation and other things. If the same trend continues, and now we have 62% of the population concentrated in the town, then Cacak municipality will have enormous problems.

Dr Ilija POPOVIC - Dr Svetislav LJ. MARKOVIC

L'évolution démographique de la commune de Cacak durant la période de l'année 1948 à l'année 2002

La commune de Cacak avec ses 117 072 habitants occupe une superficie de 636 km² et possède une densité d'habitation de plus de 184 habitants / km², ce qui représente beaucoup plus que la moyenne nationale (103 habitants / km²). La population féminine forme 51,4% de la population. Le processus de dépopulation a gagné les agglomérations rurales de la commune de Cacak, causant un considérable vieillissement de cette population. Les mouvements migratoires village-ville ont menés à l'intensification du processus de déagrarisation. Au cours des treize dernières années, le taux d'augmentation du croît naturel est négatif.

Les problèmes extériorisés de l'évolution démographique de la commune de Cacak sont la conséquence des circonstances économiques, sociales, culturelles et historiques, présentes sur ce territoire. Il est bien connu que le développement économique d'une région est un facteur important de l'évolution démographique. Cependant, la population, son nombre, sa structure et ses tendances en développement définissent fondamentalement la direction et l'intensité de l'évolution socio-économique.

Le renouvellement insuffisant de la population de la commune de Cacak est le problème primordial de l'évolution démographique, qui se reflète sur tous les autres aspects et processus dans la société. La dépopulation, comme manifestation de la baisse constante de la natalité et de l'émigration continue des habitants des agglomérations rurales, représente un problème qui dans l'avenir continuera encore à avoir de l'influence sur l'évolution démographique de la commune. C'est un processus de longue durée, qui ne peut être résolu à court terme, mais requiert une approche studieuse.

Comme résultat du renouvellement biologique insuffisant de la population dans la commune de Cacak se présente un processus démographique de vieillissement de la population de plus en plus prononcé. La plupart des agglomérations sont en phase de „plus profond vieillissement démographique”.

Tandis que les agglomérations rurales connaissent un problème avec le peuplement d'habitants, d'autres problèmes tout à fait différents dans le domaine de l'évolution démographique inquiètent Cacak, en tant que centre municipal. Au premier plan se présente un afflux important d'habitants pour lesquels il faut pourvoir à des conditions de vie optimales, telles que : la scolarité, la sécurité sociale, l'emploi, les logements, le divertissement, la récréation et le reste. Si l'immigration continue de la sorte, et actuellement plus de 62% d'habitants de la commune est concentré en ville, cela produira d'énormes problèmes à Cacak en tant que centre municipal.

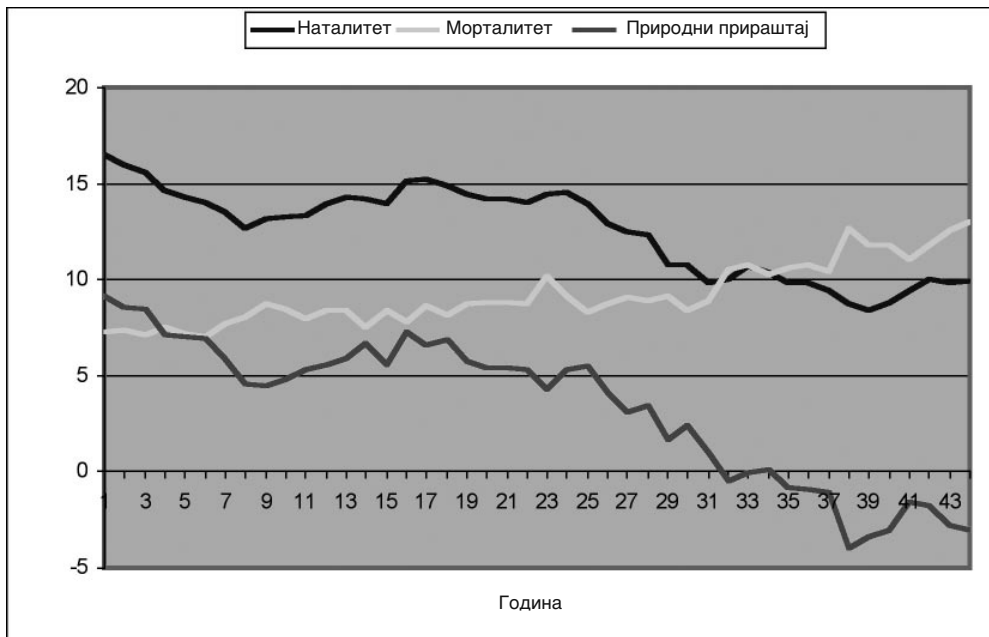
Ilija POPOVIC - Svetislav LJ. MARKOVIC

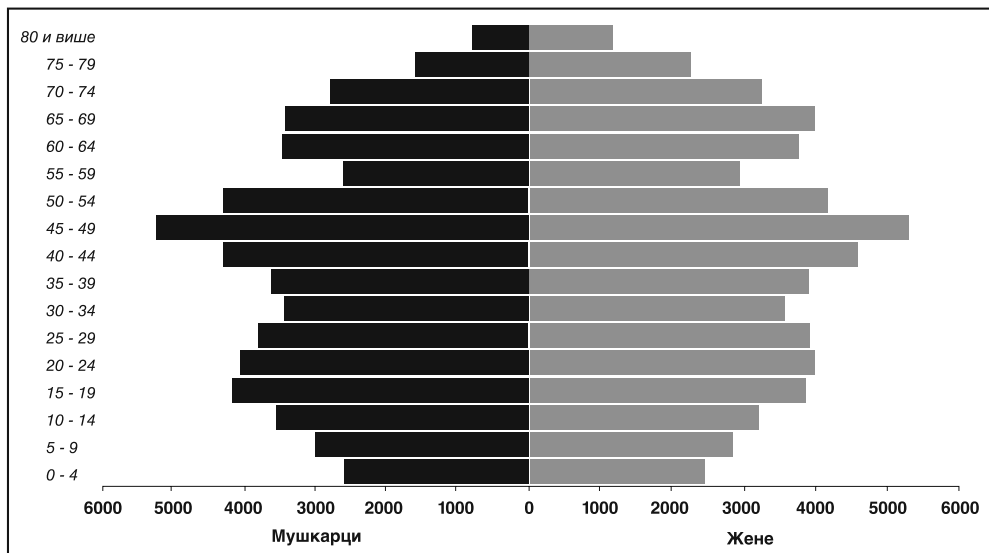
Карта 1. Географско-саобраћајни положај општине Чачак

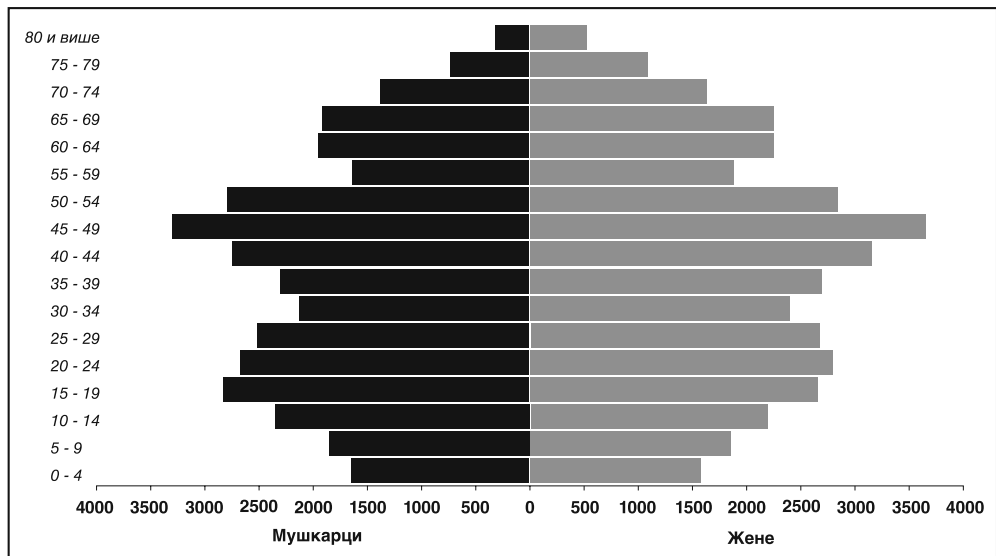
Карта 2. Насеља општине Чачак

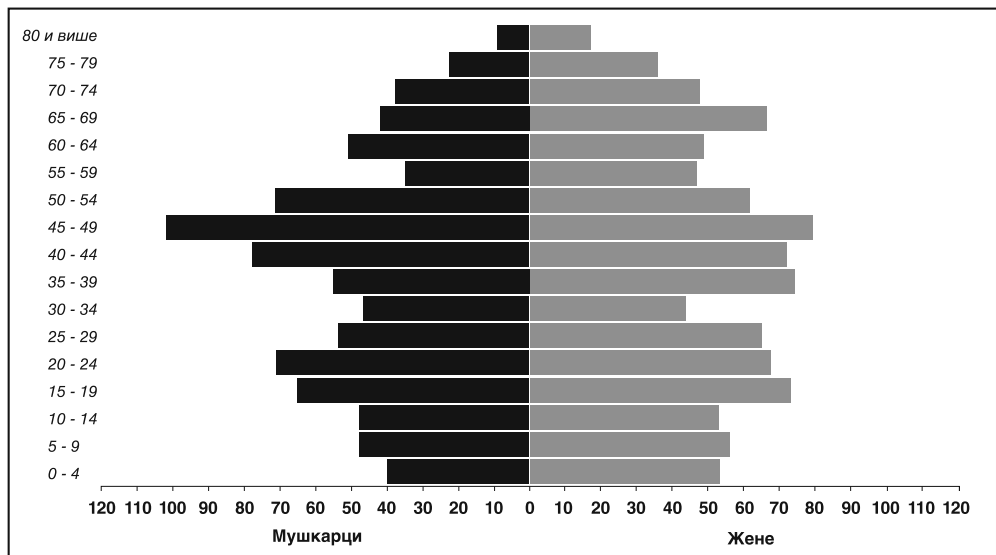
Слика 1. Дијаграм наталитета, морталитета и природног прираштаја општине Чачак у периоду 1961-2004. година (са 1 је означена 1961, са 3 – 1963, ..., а са 43 – 2003. година)

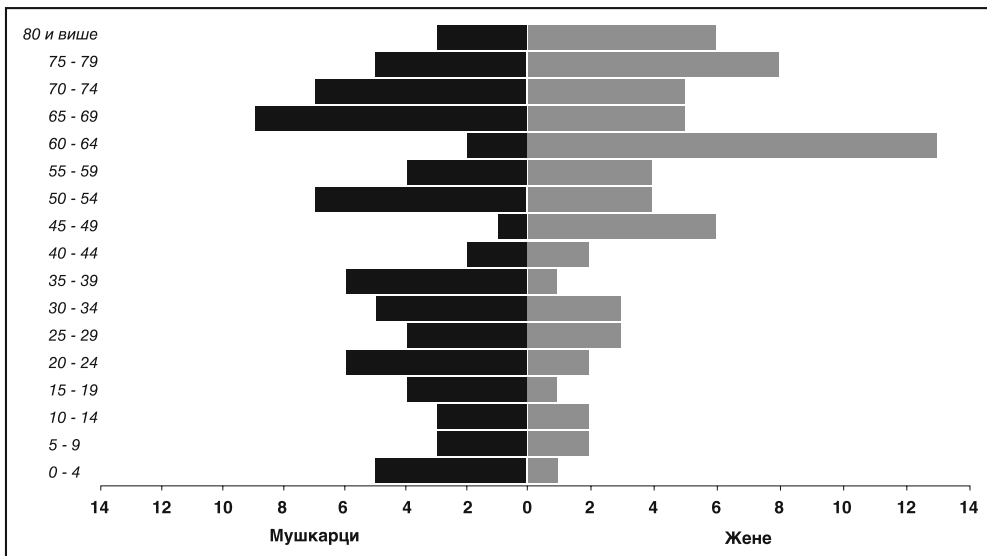
Слика 2. Полно-старосна структура општине Чачак за 2002. годину

Слика 3. Полно-старосна структура града Чачка за 2002. годину

Слика 4. Полно-старосна структура приградског насеља Трбушани за 2002. годину

Слика 5. Полно-старосна структура села Брезовице за 2002. годину